

Jørgen Møller. Lektor, Arkitekt MAA.

Aalborg Universitet. Institut for planlægning

Et buscauseri. Dette er et talepapir. Ikke en artikel.

Fremtidens Landskaber.

29.04.2015. I bussen mellem Roskilde Jernbanestation og Skibby Sognegård

Kobling og afkobling mellem land og landsby.

Opridsning af den historiske udvikling samt nogle af de udfordringer, der er i dag.

Kobling betyder sammenhæng og afkobling det modsatte/manglende sammenhæng.

Kobling og afkobling kan ske inden for mange forskellige områder.

Økonomisk kobling/afkobling

Juridisk kobling/afkobling

Fysik/funktionel kobling/afkobling. (Som er min væsentligste tilgang til dette causeri)

Mental kobling/afkobling. Hvis færre og færre er bønder i dag.

Indledning.

Jeg bor selv lige midt i et landbrugslandskab og en række lokalsamfund/landsbyer, hvor kampen om jorden er benhård, hvor udenlands kapital/tyskeren rydder brædtet, hvor landsbyer synker i grus, hvor overflødiggjorte gårde (stuehus og landbrugsbygninger) skæmmer det fysiske miljø, og der stinker forfærdeligt af gylle fra marker og sogneveje, og hvor jeg kan se de fatale konsekvenser af fortidens landindvindingsprojekter. Målt med nutidens alen).

Men hvor der også er smuk natur, dejlige fjordlandskaber og rare mennesker, der lever et fint liv derude.

Delvist også min egen slægts og min egen historie.

Et landbospor og et arbejderspor.

Bæremediet i mit buscauseri er en slag tidslinie med highlights.

Oplægget spænder over 6000 år, men mon ikke det alligevel giver mening. Det håber jeg.

3900 før Kristi. Her starter det hele. Bondestenalderen. Landsbylignende småsamfund kæmper sig via afbrænding af skov /Svedjebrug frem til et primitivt landbrug. Stadig dyb afhængighed af jagt, fiskeri, indsamlinger. Infrastrukturen var vandvejene, der sikrer samkvem mellem landsbyerne eller bosættelserne, som nok er et bedre udtryk..

1500 – 500. Før Kristi. Bronzealder. Det mest markante, som vi kan aflæse i landskabet er de mange gravhøje fra den periode.

500 før kristi – 800 efter kristi. Jernalderen. Landbruget fylder en stadig større del af økonomien. Landsbyer bliver planlagt. Intern byplanlægning af landsbyen. (Vorbasse, etc. I dag vælter jernalderlandsbyerne op af jorden pga. byggeaktivitet, anlægsarbejder, skovrejsning etc. Antallet revideres hele tiden i opadgående retning. Vi ser for os et tættere bebygget landskab, end vi tidligere har haft viden om. Arkæologerne reviderer.

De vandrende landsbyer. Det mest spændende (synes jeg) er, at landsbyerne bliver flyttet med års mellemrum. Vi taler om "De vandrende landsbyer". Hver landsby har sandsynligvis haft sit ressourceområde, som der flyttes inden for. En juridisk konstruktion danner baggrund for dette

800 – 1300 Vikingetiden. Landbyerne er stadigvæk vandrende inden for deres ressourceområde. Vi taler om områdekontinuitet. De første bydannelser skyder op. Hedeby, Ribe, osv.

Lovgivningen/det juridiske følger med.

Forgængerne. Verbal sædvaneret. Skrevne love. Landskabslovene (Jydske Lov 1241, Bestemmelser omlandsbyers indretning, privat jord og fællesjord, Veje til og fra landsbyen, fælles jord (Forten), Uopdyrkede overdrev.

1300 – 1600 Middelalderen. Landsbyerne bliver stedfaste. Landet stivner. Vi taler om både område og pladskontinuitet. Holder stadigvæk her 800 år senere. (De allerfleste Købstæder er også på plads ved år 1300. Vi har her det grundlæggende mønster af købstæder og landsbyer, som vi siden har planlagt for).

I områder med god bonitet er den gennemsnitlige afstand mellem landsbyer 3 km. I egne med dårligere bonitet 5 km.

I dag er der intet, der hedder ressourceområde, fordi jordopkøb, afstandsregler, bopælspligter er ændret i de senere år. Familielandbruget under pres. Sammen med det kommunale vejnet udgør det dagens mulighedsbetingelser for ressourceområdet. Tung og farlig landbrugsrelateret trafik, som hæmmer især børns udfoldelser på vejene. Cykle i skole osv..

Landbystyret. Vidder og vedtægter omkring naboskab, dyrkningsfællesskabet med hjulploven og okseforspandene på lange smalle agre. bygningerne og omgangen med ild . Oldermannen og

bønder bestemmer det meste om landsbyens indre liv. Kvinder, husmænd og andre havde ingen indflydelse.

1660 . Enevælden. Frem til landboreformerne dyrkes landbruget af stavnsbønder i fælles marksystemer med ligelig fordelte marklodder og fælles overdrev. Herregårdene indkasserer overskuddet.

1790erne. Landboreformer.

For at øge produktiviteten i landbruget. Hver bonde bliver selvstændig. Nogle gårde flyttes ud i landskabet, og der oprettes husmandsudstykningsformer. Som regel på den dårligste jord. En fattig husmandsklasse dannes. Så små lodder, at det var nødvendigt at tage arbejde ved siden af husmandsbruget.

Forskellige, karakteristiske udstykningsformer. Stjerne, blok. Som stadigvæk præger landbrugslandet. Stjerneudstykningsformens diger og læhegn forsvinder/er under pres i dag fra sammenlægning af gårde til større enheder.

Alle i landsbyen var afhængige af landbrugsproduktionen, og det handlede om at fremelske en større landbrugsproduktion gennem selveje, opbygning af en fattig husmandsklasse, der skulle arbejde i landbruget. Hver mand sin gård og sin egen afsætning af produkter.

Landvindingerne starter (i det små) og fortsætter til langt op i 1950erne. (Læs Kjeld Hansens bøger om dette:

1805. Skovforordningen. Der kommer styr på skovenes drift og udstrækning. Fredsskov mv.

1890erne Andelsbevægelsen.

Produktionen forøges og værtdioptimeres gennem bedre fælles håndtering af råvarerne og den særegne organisering af bønderne. Stemmeret efter hoveder og ikke efter høveder. Andelsmejerier, foderstof og gødningsfællesskaber, slagterier. Jernbanenettet udbygges og bærer sin store andel af udviklingen.

Der opstår stationsbyer (ca. 700. stk nyanlægges)

Landvindingsprojekter tager fart. Dampmaskinen gør det muligt at pumpe vand ud af de inddæmmede områder. (Lammefjorden osv. Fortsætter over alt i Danmark helt op til 1960) . Når jeg kigger ud af mit vindue kan jeg se en stor bygmark, som op til midten af 1950érne var et eldorado for fisk og fugle og fattige folk langs fjorden. (Læs Kjeld Hansen)

De åndelige ting. Højskoler, Valgmenighedskirker, forsamlingshuse.

1920-30-erne.

Landbruget lider under verdenskrisen. Produktionen større end afsætningen.

Mange bønder går fallit. (Blandt andet min egen oldefar, som var gårdslagter, spillefugl og levemand.

Organiseres i LS, en stærk reaktionær/facistisk landbrugsbevægelse. Hvis jeg kommer til at tænke på nutidens organisation "Bæredygtigt Landbrug" er det utilsigtet)

2. VK var et eventyr for bønderne. Alt kunne sælges til tyskerne. Nationalbanken og seddelpressen betalte.

Op til midten af 1950'erne var de fleste landsbyer produktionssamfund med en stærk agrarøkonomi, det meste af dagliglivet foregik i landsbyen eller i sognet og bønderne havde den politiske magt i Sognerådene.

Landbrugslandskabet var bortset fra Herregårdslandskaberne, som vi ser i de klassiske Morten Korchfilm fra omkring 1960. Små lodder, mange forskellige afgrøder, vandhuller, læhegn og græssende dyr om sommeren.

Efter VK2. Marshallhjælp og mekanisering af landbruget. Antallet af lønnede medhjælpere og heste falder voldsomt.

1965. Perioden fra 1960 til 2005 har strukturmæssigt medført langt større ændringer i landbruget, landsbyen og landskabet en nogen tidligere periode i historien. En monumental omstillingsproces. Porsmose. 2008

Det varede 45 år/Halvanden generation

Antallet af landbrug begynder at skrumpe. En strukturudvikling begynder og tager fart. Bliver mærkbart i arronderingen. (Større marker) Husmandsteder og småbrug overgår til bosætningsformål uden landbrugsproduktion .

I en lang periode prøver mange småbønder og husmænd at opretholde landmandslivet ved at tage arbejde i industrien, som boomed i 60'erne. Måneskinslandmænd osv.

Denne proces fortsætter frem til i dag.

2005 -2015. De allerfleste landsbyer er nu blevet højmobile pendlersamfund, hvor de fleste mennesker på arbejdsmarkedet kun opholder sig i deres i deres fritid. **Landsbyerne bliver først og fremmest reproduktionssamfund. Der sker en mental og funktionel afkobling mellem landskab og landsby. !?**

- A) Landskabet er stærkt påvirket af ændringer i landbrugslovgivningen. (Ingen grænser for størrelser og placeringer). Monotome dyrkningsflader. Mindre biodiversitet.
- B) Antallet af dyrearter, fugle og insekter påvirkes negativt. Bortset fra Rådyrbestanden. Reduktion i markveje og læhegn. Landet bliver både mere åbent (færre læhegn osv.) og mere lukket, fordi adgangen for almindelige mennesker indskrænkes.
- C) Færre afgrødetyper i markdriften. Foder til grise og køer. Byg og majs. Energiafgrøder/Oplevelsesfattigt.

Udfordringen er at få åbnet op til landskabet fra landsby til landskab/landbrugslandskab gennem kommunal planlægning og aktive indsatser af lokale ildsjæle.

Store konflikter mellem brugere af landskabet (Heste, mountainbikere, ornitologer, osv.) og et sand syndflod af organisationer / (Friluftsrådet, LAG, Fonde). Der går projektitis i sagen. Svag koordinering mellem aktørerne i det åbne land.

Husk de mange idrætsforeninger i landsbyerne/på landet. Det er mit indtryk efter mere end 30 år i branchen, at mange kommunale planlæggere og landdistriktsudviklere ikke arbejder med disse, men med borgerforeninger og andre ildsjæle. Det er uheldigt, fordi idrætsforeninger har en stor Goodwill hos landmænd og skovejere, fordi de selv har været aktive i foreningen, eller fordi deres kone og børn kommer der til idræt. Skal deres etableres spor i skove og landskaber kan den lokale idrætsforening være den nødvendige murbrækker for et positivt udviklingsforløb. Masser af Badwill over for ornitologer og DN i landdistrikterne.

Naturgenopretning. Tilbageføring til tilstande før de store landvindingsprojekter fra 1860 erne og frem til 1960.

Økologi. Afsætter sit aftryk på husdyrene og afgrøderne på markerne.

Småskala kvalitetsfødevareproduktion. Oplevelsesøkonomi. Landboturisme vinder frem.

Sammenfatning:

Siden år 3900 før Kristi og frem til 2005 (6000 år) har der været en symbiotisk og nødvendighedsbetinget kobling mellem landsby og landskab.

Produktionshensynet var mest fremherskende i den periode.

Forøgelse af produktionen gennem opdyrkning af land (Landvinding) ,større dyrkningsflader, mekanisering, kemikalier, husdyrdrift uden dyrevelfærd.

En 6000 år gammel samlivsform er under stærk pres og mange steder allerede afgået ved døden. Kan blandt andet ses i de overflødiggjorte landbrugsbygninger og de forandringer, der sker i landbokulturen.

Landsbyens indbyggere vil i høj grad arbejde i byerhvervene (Industri, håndværk og service) og for dem er landsbyens og landskabets funktion reproduktion i mange forskellige afskygninger.

Golf, ridning, løb, cykling, fiskeri, jagt, mv.

Jeg ser et mærkeligt ideologisk efterslæb, som giver bønderne "for meget goodwill". En blanding af et liberalistisk syn på den private ejendomsret, bønderne skal jo have lov til at svine med gylle, røg, støj og møg. "Sådan er det jo at bo på landet" og en del landboere, der har et lille husmandsted med dyr, er ofte ideologisk på bølgelængde med produktionslandbruget og bønderne, samt at for to generationer siden var mange flere af os bønder eller arbejdede i landbruget, og vi kender alle en fætter eller bekendte, der er landmænd, og vi skal jo heller ikke være sure på hinanden.

Udnyttes groft af visse bønder mht. gylludbringning, manglende oprydning på vejene, færdselsloven, der ikke overholdes mht. til at give plads, markvejsnedlæggelser osv.

Hvad betyder Bonderøven for vores opfattelse af landdistrikter og livet på landet ?

Hvad kan vi gøre ved det?

Vi skal jo have landbrug og landsbyer, som også kan bruges til noget i fremtiden.

Forventningsafstemninger (Bønder-ildsjæle). Fælles socialkapitalskabende events. En dialog i øjenhøjde.

Landsby og landskabsplaner (Kommune, landsby, landbrug, idrætsforening)

Landsbyklynger, som bedre kan håndtere landskabet i mellem landsbyerne.

Klimaforandringerne og landskabet. Mere vådt og grønt. Oversvømmelser fra regnskyl, åer og havstigninger.

Begynde at arbejde med nye opdelinger af zonerne. Blandt andet spændende udspil fra firmaet Urland, Esben Munk Sørensen, Jørgen Primdahl m.fl.

Anbefale.

Historikeren. Erland Porsmose. Danske Landsbyer, Især Kapitlet. Bondesamfundet afvikles,- om perioden 1960 – 2005.

Kunstneren. J.Smærup Sørensen. 2010. Mærkedage. En roman om et landbosamfund gennem tre generationer. Et samfund, der går i opløsning.

Fremtidforskningen. Danmark 2050. Der bliver et yndigt land. Realdania